

จากความแปลกแยกสู่การสมานฉันท์ : การฟื้นคืนความเป็นชุมชน และการส่งเสริม
สุขภาพของหมู่บ้านแห่งหนึ่งใน อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

อาทร กันยาบัตร

วิภาพร มัการุณ

รพ.วารินชำราบ

อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับ ชุมชนแห่งหนึ่งที่มีสถานการณ์ความแปลกแยกในอดีตแต่ในปัจจุบันได้มีการจัดการความขัดแย้งที่ได้ผลดี สามารถฟื้นคืนสัมพันธภาพระหว่างกลุ่มผู้นำและชาวบ้านที่ดีต่อกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบความแปลกแยกและกระบวนการที่นำไปสู่ความสมานฉันท์ของชุมชนซึ่งส่งผลต่อกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ โดยมีคำถามวิจัยที่สำคัญ คือ มูลเหตุและพัฒนาการของความแปลกแยกในชุมชน บทบาทที่สำคัญของผู้นำและคนในชุมชนมีวิธีดำเนินการจัดการความแปลกแยกอย่างไร ความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นเอื้อให้ชุมชนเกิดการสร้างเสริมสุขภาพอย่างไร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่แบบเจาะจงเก็บข้อมูลในพื้นที่ โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม วิธีการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการบันทึกภาคสนาม ทั้งนี้การเลือกใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลขึ้นอยู่กับบริบทและความเหมาะสมของชุมชนเป็นหลัก

ผลการศึกษาพบว่า มูลเหตุสำคัญของความแปลกแยกในชุมชน เกิดขึ้นจากผลประโยชน์ทับซ้อนของการเมืองท้องถิ่นผู้สูญเสียผลประโยชน์ของตำแหน่งทางการเมืองจากความไม่โปร่งใสของการบริหารจัดการองค์กรชุมชน ทำให้เกิดการแบ่งแยกแยกทางกายภาพ การแปลกแยกของความศรัทธา และความแปลกแยกของผลประโยชน์ เมื่อผู้นำรุ่นใหม่เข้ามาบริหารและเปลี่ยนวิธีการทำงานโดยใช้รูปแบบความไม่เป็นทางการ ลดช่องว่างของความแปลกแยกและการจัดการผลประโยชน์ส่วนรวมที่โปร่งใส เยียวยากลุ่มที่สูญเสียผลประโยชน์โดยการให้พลังอำนาจ นำมาซึ่งความสัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชน จนเกิดองค์กรชุมชนที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชน เมื่อเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งทำให้ชุมชนหันมาสนใจการดูแลสุขภาพของตนเองมากขึ้น ก่อให้เกิดกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีทีมสุขภาพเป็นผู้คืนข้อมูลสุขภาพที่สำคัญ ให้ชุมชนได้วิเคราะห์และตัดสินใจ อันนำไปสู่สุขภาพในชุมชนอย่างยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า กระบวนการที่ผู้นำใช้พลังของความไม่เป็นทางการและการจัดการผลประโยชน์ส่วนรวมที่โปร่งใสเป็นธรรมชาติให้พลังอำนาจเยียวยากลุ่มที่สูญเสียผลประโยชน์เพื่อลดความแปลกแยก เป็นเงื่อนไขสำคัญในการ

คลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดจากการเมืองท้องถิ่นทำให้เกิดความสมานฉันท์นำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพที่ยั่งยืนบนพื้นฐานความเข้มแข็งที่พึ่งพาตามระบบเศรษฐกิจของคนในชุมชน

บทนำ

ความแปลกแยกพบเห็นได้ทั่วไปในทุกสถานการณ์ทั่วโลก เป็นความแปลกแยกที่เกิดขึ้นหลายด้าน ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ผลกระทบของปัญหาความแปลกแยกในปัจจุบันยิ่งทวีความรุนแรงและขยายตัวเพิ่มมากขึ้น และเมื่อเกิดความแปลกแยกย่อมนำมาซึ่งการสูญเสีย

สถานการณ์ความแปลกแยกและความรุนแรงในประเทศไทยพบเห็นได้ในสังคมแทบทุกพื้นที่และทุกระดับอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ทั้งความขัดแย้งในเรื่องช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างคนรวยกับคนจน ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมไปถึงความรุนแรงที่เกิดจากปัญหาการเมืองที่ทำให้สังคมไทยแบ่งเป็นขั้วต่าง ๆ จนกล่าวได้ว่าความรุนแรงได้กลายเป็นโรคระบาดอย่างใหม่ที่เกิดขึ้นและแพร่ไปในสังคมอย่างกว้างขวาง (โกมาตร 2550 : iv) หากยังไม่มีวิธีการจัดการความแปลกแยกที่เหมาะสม ผลกระทบของปัญหาที่พบคือการลดทอนศักยภาพของชุมชนในการจัดการปัญหาที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อสถานการณ์การดูแลสุขภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ของคนในชุมชน

ชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นตัวอย่างของชุมชนที่ดีที่มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและมีรูปแบบในการจัดการความแปลกแยกที่เกิดขึ้นในอดีตที่ได้ผลดีสามารถฟื้นคืนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้นำและชาวบ้านให้ดีขึ้นได้ ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ และมีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

การศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์ความแปลกแยกในปัจจุบัน ยังมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการฟื้นคืนความสมานฉันท์ไม่เพียงพอ ที่สำคัญความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณีล้วนแตกต่างกันไม่มีคำตอบสำเร็จรูปที่ใช้แก้ไขปัญหา (โกมาตร 2550 : vi) ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการความขัดแย้งในชุมชน ตลอดจนกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านการทำงานส่งเสริมสุขภาพในชุมชน เพื่อเป็นกรณีศึกษาให้หน่วยงานสาธารณสุขและชุมชนอื่น ๆ ที่ประสบปัญหาการพัฒนาชุมชนอันเนื่องมาจากความขัดแย้งให้ก้าวพ้นความขัดแย้งและนำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพที่ตรงกับความต้องการและศักยภาพของชุมชนที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษารูปแบบความแปลกแยกและความขัดแย้งในชุมชนและผลกระทบที่มีต่อกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน เพื่อศึกษากระบวนการที่ชุมชนจัดการกับความขัดแย้งและนำไปสู่ความสมานฉันท์และเพื่อศึกษาผลของความสมานฉันท์ที่มีต่อกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยมีคำถามวิจัยที่สำคัญคือมูลเหตุและพัฒนาการของความขัดแย้งในชุมชนเป็นอย่างไร ผลกระทบที่เกิดจากความขัดแย้ง ส่งผลต่อการส่งเสริมสุขภาพชุมชนเป็นอย่างไร ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนคิดอย่างไรกับความขัดแย้งในชุมชน ผู้

ที่มีบทบาทที่สำคัญต่อกระบวนการจัดการความขัดแย้งมีใครบ้าง คนในชุมชนมีวิธีดำเนินการจัดการความขัดแย้งนั้นอย่างไร อีกทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการจัดการความขัดแย้งในชุมชน และความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นเอื้อให้ชุมชนเกิดการสร้างเสริมสุขภาพอย่างไร ลักษณะกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรหลังจากความสัมพันธ์ของชุมชนดีขึ้น

งานศึกษานี้ทำการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เลือกชุมชนที่จะทำการศึกษาแบบเจาะจง (Proposive Study) ซึ่งในอดีตมีความขัดแย้งกันและปัจจุบันมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเกิดกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ด้วยการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในชุมชนแห่งหนึ่งในอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ทำการศึกษาแนวคิดหลักการและรูปแบบ ในการจัดการความขัดแย้งโดยศึกษาจากรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลจากกรณีศึกษาที่ผ่านมาทั้งจากในประเทศและต่างประเทศ ลงพื้นที่ศึกษาจากการสัมภาษณ์รายกลุ่ม หากไม่สามารถได้ประเด็นที่ครบถ้วน จะใช้วิธีการสัมภาษณ์รายบุคคลเพิ่มเติม เพื่อรับฟังข้อเท็จจริงจากกรณีตัวอย่าง

ดำเนินการวิจัยด้วยการค้นคว้าเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน และเอกสารทั่วไปที่เกี่ยวข้อง อีกส่วนได้มาจากการสัมภาษณ์ระดับลึก ของผู้ให้ข้อมูลโดยกับการเข้าพื้นที่ สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ด้วยการเก็บข้อมูลบริบทของพื้นที่ ทางกายภาพและวิถีชีวิตด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non-participant Observation) วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indebt interview) สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และการบันทึกภาคสนาม ทั้งนี้การเลือกใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลขึ้นอยู่กับบริบทและความเหมาะสมของชุมชนเป็นหลัก และดำเนินการตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการเรียบเรียง แยกประเภทตามหมวดหมู่ ตามวัตถุประสงค์ และขอบเขตที่ทำการศึกษา ทำการประมวลผลข้อมูล เพื่อใช้ในการตีความ สรุปวิเคราะห์ และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเทียบกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ข้อค้นพบ

1. บริบทชุมชนและธรรมชาติของความขัดแย้งในชุมชน

“บ้านบก” เป็นชื่อหมู่บ้านแห่งหนึ่งในพื้นที่อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี จากการสืบค้นประวัติของหมู่บ้านโดยผู้นำชุมชน ทำให้ทราบว่าหมู่บ้านแห่งนี้ตั้งเมื่อประมาณ 80 ปีก่อน (พ.ศ. 2460) โดยก่อนหน้าขึ้นตรงกับอีกตำบลหนึ่ง ภายหลังได้แยกมาขึ้นกับตำบลใหม่ ทำให้ปัจจุบันบ้านบก ต้องแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านบกออกหมู่ 6

ซึ่งมีจำนวน 177 หลังคาเรือน และบ้านบกตก หมู่ 1 มีจำนวน 149 หลังคาเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ทั้งสองหมู่บ้านมีอาชีพเกษตรกรรมคือการรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม การศึกษาส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชุมชนแห่งนี้มีร้านค้าของชำ 9 ร้าน และ 1 ร้านเป็นร้านสวัสดิการของชุมชน โดยมีคนในชุมชนเป็นผู้ถือหุ้นทั้งหมด มีโรงเรียนประถมศึกษาหนึ่งแห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ 6 และ มีวัดหนึ่งแห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ 1 เป็นผลพวงจากการแยกหมู่บ้านคือทรัพยากรก็ถูกแบ่งแยกด้วย

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน บ้านบกเป็นลักษณะของเครือญาติเดียวกัน จากคำบอกเล่าของ พ่อสุทิน ผู้ใหญ่บ้านบกตก ได้บอกถึงกลุ่มเครือญาติที่มีอยู่ในหมู่บ้านว่ามีอยู่ด้วยกัน 3 กลุ่มใหญ่ คือ เครือญาติ จำปารัตน์ บุญกาญจน์ และคำศรีสุข ตามลำดับ จากประวัติศาสตร์หมู่บ้านทำให้เห็นว่า ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน ผู้นำในเครือญาติเหล่านี้มีตำแหน่งทางการปกครองหมู่บ้านมาอย่างต่อเนื่องทั้งผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่ เมื่อมีการยกระดับเป็นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเครือญาติทั้งสามกลุ่ม ก็ได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำคือ ระบบเครือญาติที่สนับสนุนคนของกลุ่มตนให้ได้เป็นผู้นำนั่นเอง ดังที่พ่อสุทินกล่าวว่า “การเลือกตั้งผู้นำในสมัยก่อน เป็นเรื่องของเครือญาติ ใครพี่น้องมากก็ได้เป็นผู้นำ” ด้วยเพราะหากได้ผู้นำที่เป็นเครือญาติของตนแล้ว เมื่อเกิดปัญหาหรือข้อขัดแย้งในหมู่บ้าน เครือญาติของตนก็จะได้รับการเอื้อประโยชน์จากผู้นำในกลุ่มตนนั่นเอง ดังที่ พ่อสิงห์ ทายกวัด ที่อดีตเคยเป็นสารวัตรกำนัน นานกว่า 20 ปี เล่าว่า “ผู้นำสมัยก่อนได้รับการยอมรับมาก มีใจนักเลง เป็นคนกลาง ไกลเกลียเมื่อมีข้อขัดแย้ง มีอะไรชาวบ้านก็จะมาถามไถ่” การที่หมู่บ้านมีระบบเครือญาติที่เข้มแข็งและการขยายตัวของครอบครัวเพิ่มขึ้นก็ยิ่งทำให้การผูกขาดของกลุ่มผู้นำก็วนเวียนอยู่กับ กลุ่มเครือญาติหลักๆ ของหมู่บ้านที่มีอยู่ ทั้งจำปารัตน์ บุญกาญจน์ และคำศรีสุข สอดคล้องกับทีนภรณ์ และคณะ (2550) กล่าวว่าว่าคุณสมบัติที่สำคัญของผู้นำในสมัยก่อนคือ ความสามารถเชิงนักเลง เพราะทำให้นักเลงหรืออันธพาลเกิดความเกรงกลัว การช่วยขจัดความขัดแย้ง ไกลเกลียเมื่อมีข้อพิพาทและเป็นที่พักพิงแก่คนในชุมชนได้ และเมื่อจำนวนครัวเรือนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้การดูแลและการปกครองมีการขยายวงกว้างเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ดังแนวคิดของโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ที่ว่าเมื่อมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม ก็จำเป็นต้องกำหนดผู้นำมาทำหน้าที่คอยควบคุมดูแลให้สังคมหรือการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย เมื่อมีผู้นำ ก็ต้องมีผู้ตามและมีการปกครอง และที่มนุษย์จำเป็นต้องปกครองกันนั้นหากเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน ก็หลีกเลี่ยงมิได้ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจทางการเมือง กลไกที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับความความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เป็นระบบที่พึ่งพากันของความไม่เสมอภาคทางอำนาจและสถานภาพ ก่อตัวอย่างต่อเนื่องจนเกิดความยั่งยืนสืบทอดกันต่อมา เป็นระบบที่พึ่งพาผู้มีอำนาจตลอดไปถึงการดูแลลูกน้อง (เกษียร 2542)

พลวัตของความขัดแย้งในชุมชน

เส้นแบ่งทางกายภาพ : ความแปลกแยกความรู้สึกคนบ้านเดียวกัน การแยกหมู่บ้านทางการปกครอง ใน พ.ศ. 2457 รัฐบาลออกพระราชบัญญัติการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะการปกครองส่วนภูมิภาค เป็นการบริหารจัดการในระดับหมู่บ้านและตำบล ให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลจากส่วนกลาง ซึ่งส่วนกลางได้ส่งข้าราชการที่เป็นตัวแทนอันได้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดไปกำกับควบคุม หมู่บ้าน ตำบลอย่างใกล้ชิด (นภาพรณ และคณะ 2550) การกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีการตั้งหมู่บ้านได้ ทำให้บ้านบงที่มีประชากรจำนวนมาก ต้องแยกการปกครองหมู่บ้านออกจากกัน จากเดิมที่คือบ้านบง หมู่ 1 แยกเป็นบ้านบงออกหมู่ 6 และบ้านบงตกหมู่ 1 โดยใช้ถนนที่ตัดกลางหมู่บ้านเป็นเส้นแบ่งที่ชัดเจน ทั้งจำนวนหลังคาเรือน ที่ดิน ป่าไม้ ไร่นา สถานที่สาธารณะ

เส้นแบ่งทางความศรัทธา : เมื่อการแยกหมู่บ้านทำให้ที่ตั้งของวัดอยู่ทางบ้านบงตก และโรงเรียนอยู่ทางบ้านบงออก จากการแบ่งแยกครั้งนั้นทำให้เกิดแนวปฏิบัติใหม่ขึ้นมาคือการดูแลในส่วนที่ตนเองรับผิดชอบ ดังที่พ่อฉวี คำหล้าผู้ใหญ่บ้านบงออก เล่าว่า “สมัยก่อนเมื่อมีงานบุญที่วัดก็ให้ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 รับผิดชอบ หมู่ 6 ก็ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างเต็มที่ เพราะว่าไม่ได้รักษาดูแลเรื่องวัด เพราะแยกกันบริหารจัดการ เมื่อมีงานที่โรงเรียน ม. 6 ก็รับผิดชอบ และไม่รู้ว่าเป็นคนกำหนด” เมื่อแยกการปกครองหมู่บ้าน ความร่วมมือของสองหมู่บ้านก็เริ่มแบ่งแยกกัน การแบ่งแยกการปกครองจากหมู่บ้านเดียว เป็น 2 หมู่บ้าน ความรู้สึกของความเป็นคนบ้านเดียวกันก็ถูกแบ่งแยกออกเช่นกัน โดยเฉพาะวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ถูกแบ่งแยกเช่นกัน พ่อสอน ธนกุล ประธานอสม. หมู่ 1วัย 60 ปี เล่าว่า “เมื่อแยกหมู่บ้านก็รู้สึกว่าวัดเป็นของบ้านตัวเอง การจัดการของต้องเป็นของหมู่ 1 เป็นหลัก ทำให้หมู่ 6 ก็รู้สึกไม่อยากไปยุ่งเกี่ยวเพราะไม่ใช่วัดตัวเองแล้ว แล้วหันไปใช้วัดบ้านทุ่งเกษม หมู่ 10 ที่อยู่ห่างออกไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านแทนที่จะมาร่วมกับวัดบ้านบง เหมือนเช่นเคย” นี่เป็นจุดเริ่มต้นของความแบ่งแยก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Paul Wehr (พัชรี 2543) คือ การมองจุดเริ่มต้นของพลวัตของความขัดแย้งว่า สถานการณ์แรกคือ มีเหตุการณ์หรือกลางบอกเหตุเกิดขึ้น เป็นการกระจายตัวของปัญหา ความถี่ที่เริ่มแสดงให้เห็นว่าไม่สามารถหาข้อยุติและทางออกได้ อันนำไปสู่ความชัดเจนของข้อพิพาท คู่ขัดแย้งและมีข้อขัดแย้ง พ่อสอน ประธานอสม. เล่าว่า “เวลาการประชุมร่วมกันก็ขัดแย้งกัน ต่างคนต่างว่าตัวเองดี จะทำตามความคิดตัวเอง ไม่ได้ร่วมมือกัน เมื่อผู้นำขัดแย้งกันเองแล้ว ชาวบ้านก็ไม่อยากเข้าร่วม”

เมื่อผลประโยชน์ทับซ้อน : แรงจูงใจสู่การเป็นผู้นำชุมชน การแยกหมู่บ้านที่ชัดเจน ทำให้การคัดเลือกผู้นำหมู่บ้านก็เป็นข้อปฏิบัติที่ต้องมีในชุมชนตามนโยบายการกระจายอำนาจ ในช่วงเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านการคัดเลือกผู้นำที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมชาวบ้านจะให้อำนาจของปราชญ์ชุมชนที่ได้รับการยอมรับเสนอชื่อผู้นำและชาวบ้านก็จะเลือกตาม ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้นำในเครือญาติใหญ่ในหมู่บ้านมาเป็นผู้นำรุ่นต่อไป แต่เมื่อมีการกระจายงบประมาณในการพัฒนาหมู่บ้าน การบริหารจัดการโดยผู้นำเกิดการแสวงหาผลประโยชน์จากงบประมาณ

โครงการที่ชุมชนได้รับ ดังที่พอฉวีเล่าว่า สิ่งทำให้คนอยากเป็นผู้นำเพราะมีงบประมาณมาเกี่ยวข้องมิใช่เพียงแค่การดูแลความสงบทั่วไป ดังเมื่อครั้งที่มีโครงการให้ชาวบ้านชุดคลองส่งน้ำบางคนชุดได้ 100 หลุม บางคนชุดได้ 10 หลุม แต่จ่ายเงินตามจำนวนหลุมที่ชุด เมื่อไปดูคนอื่นชุดเขาชุดลงน้อย กวาดไปเฉย ๆ เพื่อให้ได้จำนวนมาก “ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ก็รวยสิ ช่วงนั้น เพราะงบโครงการนี้ ทำให้คนอื่น ๆ เกิดความอยากที่จะเป็นผู้ใหญ่บ้าน แข่งขันกัน แย่งกันลงเลือกตั้ง เริ่มซื้อเสียงกัน ในรูปของหมากพลู เสื้อผ้า เลือกตั้งทุกครั้ง การแบ่งฝักแบ่งฝ่าย กันชัดเจน” สอดคล้องกับการศึกษาของนภาพรณ หะวานนท์และคณะ ได้กล่าวว่า การได้อำนาจเบ็ดเสร็จในชุมชนของผู้ทำให้ภาพของผู้เป็นที่ชุมชนรับรู้คือผู้มีบารมี เป็นที่นับหน้าถือตาของชุมชนมากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อพฤติกรรมการเล่นแบบของคนที่ต้องการการยอมรับจากชุมชน ทำให้กระบวนการแข่งขันที่จะทำได้มาเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านมีมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในยุคที่มีกระจายงบประมาณจากส่วนกลางในการพัฒนาชุมชนนี้เป็นจุดเปลี่ยนของกระบวนการได้มาซึ่งผู้นำในชุมชน (นภาพรณ และคณะ 2550)

ผลกระทบของความขัดแย้งในกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน

เมื่อการปกครองในบ้านกได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการต่าง ๆ ที่รัฐได้ให้การสนับสนุน แต่มีความไม่โปร่งใสในการบริหารงบประมาณของส่วนร่วมเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดข้อสงสัย ความไม่เข้าใจ เริ่มจากกลุ่มคนและขยายวงกว้างเรื่อย ๆ หากไม่ได้รับการจัดการที่เหมาะสม ก็ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและการแบ่งแยกทางความคิดที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังที่พอประมวล แก่นจันทร์ ผู้รับผิดชอบร้านค้าสวัสดิการชุมชนเล่าถึงกองทุนร้านค้าชุมชนในอดีต เมื่อ 10 กว่าปีที่แล้ว บ้านก หมู่ 1 ได้รับงบประมาณให้จัดตั้งร้านค้าชุมชน ตอนนั้นจำนวน 2 หมู่บ้าน ก็มีคณะกรรมการมาดูแล แต่ปัญหาคือ ไม่มีผลกำไรแบ่งให้สมาชิก คนก็ไม่ค่อยไปซื้อ อยู่ได้ 2 - 3 ปี ก็ล้มสลาย สิ่งของก็แบ่งกันไป “ไม่สามารถตรวจสอบได้ ไม่มีการทำบัญชี การเช็คสินค้า ซื้อมาขายไป เป็นความไม่โปร่งใสของคณะกรรมการในช่วงนั้น ชาวบ้านก็แบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ ถกเถียงกัน จนต้องล้มสลายไป”

ภาพถาวรของคู่ขัดแย้ง ทำให้กลุ่มผู้นำผูกขาดการบริหารจัดการงบประมาณในการพัฒนาหมู่บ้าน ทั้งการใช้จ่าย ความไม่โปร่งใสของการจัดการที่เอื้อประโยชน์ให้กลุ่มเครือญาติของตน เมื่อมีงบประมาณเข้ามาในหมู่บ้าน การจัดการข้างต้นก็ถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง จนอาจถือได้ว่า เป็น “การผลิตซ้ำของความขัดแย้งและความไม่โปร่งใส” ในการบริหารงบประมาณเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน คือผู้นำคนไหนก็จัดการแบบนี้จนเห็นเป็นเรื่องธรรมดา ดังที่แม่แดงกล่าวว่า “คิดอะไรมากมาย เงินก็เงินฟรี ให้ ๆ ไปก็แล้วตัว” นี่เป็นข้อยืนยันที่ทำให้การผลิตซ้ำของความขัดแย้งและความไม่โปร่งใส ของผลประโยชน์ก็จะตกอยู่กับคนบางกลุ่มเท่านั้น ดังที่ แม่สอนชาวบ้านคนหนึ่งเล่าว่า “ถ้ามีโครงการมาก็ไม่ถึงมือเราหรอกเพราะไม่ใช่พี่น้องผู้ใหญ่บ้าน” ทำให้ภาพของกำแพงแห่งความขัดแย้งมีความถาวรมากยิ่งขึ้น

เมื่อชาวบ้านสองหมู่บ้านเกิดความรู้สึกเหมือนมีกำแพงกันคนทั้งสองหมู่บ้านออกจากกัน ส่งผลต่อความไม่ต่อเนื่องของโครงการพัฒนาต่างๆ รวมไปถึงกิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชน ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมสุขภาพในหมู่บ้านคือ อสม.ที่ได้รับการแต่งตั้งจากสถานีอนามัยให้เป็นผู้ที่ดูแลสุขภาพของผู้คนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นไปตามแนวนโยบายของสถานีอนามัยที่จะสั่งการให้อสม. ทำกิจกรรมอะไรบ้างในชุมชน โดยที่กิจกรรมไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชน ดังที่พ่อสอน ธนกุล เป็นประธานอสมมากกว่า 20 ปีแล้วว่า “แต่ก่อนบทบาทอสม. รับผิดชอบทำถึงน้ำฝน รับผิดชอบมาเรื่อย ๆ แล้วแต่หมอจะบอก ไม่ได้ทำอะไรมากเหมือนทุกวันนี้” นี่เป็นตัวอย่างของกิจกรรมด้านสุขภาพที่นโยบายเป็นผู้สั่งการ และสนับสนุนงบประมาณ เมื่องบประมาณหมด การเลิกดำเนินกิจกรรม

มิติสุขภาพในมุมมองของชุมชน การรับรู้ของคนในชุมชนต่อการส่งเสริมสุขภาพ เป็นบทบาทของสถานีอนามัย ซึ่งเน้นกระบวนการในการรักษาเป็นหลัก เป็นหน้าที่ของหมอที่ต้องดูแล ดังที่ จันทรเพ็ญ เจ้าพนักงานสาธารณสุขชำนาญงาน ประจำสถานีอนามัยเป็นคนในหมู่บ้านบกก หมู่ 6 และทำงานมากกว่า 20 ปีแล้วว่า “แต่ก่อนมีหน้าที่รักษาอย่างเดียว เมื่อออกชุมชนก็จะไปฉีดยาบำรุง หรือเข้าน้ำเกลือให้ที่บ้าน ก็เป็นสิ่งที่ชาวบ้านชอบ ก็ทำแค่นั้นงานไม่ได้มากเหมือนทุกวันนี้”

จากการศึกษาข้างต้นทำให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติเดิมของชุมชนมีความสัมพันธ์ต่อการเมืองท้องถิ่น ซึ่งทำให้การผู้ขาดการปกครองอยู่ในกลุ่มของเครือญาติหลักในชุมชน เมื่อมีการกระจายอำนาจมาในหมู่บ้าน รวมไปถึงงบประมาณจากภาครัฐ ก็ทำให้ผู้นำผู้ขาดการบริหารจัดการ ในบางครั้งก็เอื้อประโยชน์ให้กับพี่น้องของตัวเอง เป็นการผลิตทางความคิดของความไม่โปร่งใสแล้วซ้ำเล่า จนกลายเป็นการผลิตซ้ำของความไม่โปร่งใสส่งผลให้ความไม่ต่อเนื่องและขยายผลของงบประมาณจากส่วนกลางไปไม่ได้น้อย และการผลิตซ้ำที่เกิดขึ้นก็ส่งผลกิจกรรมด้านการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชนเป็นไปตามนโยบายในแต่ละช่วงของภาครัฐที่เข้าไปส่งเสริม ไม่ได้มาจากปัญหาที่แท้จริงและความต้องการของชาวบ้าน แต่เมื่อเวลาผ่านไปกลุ่มคนที่เฝ้ามองปรากฏการณ์การผลิตซ้ำของความขัดแย้งและความไม่โปร่งใสในชุมชน มีแนวคิดที่จะอาสาเข้าไปแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นให้คลี่คลายลงไป

2. รูปแบบการจัดการความขัดแย้งบนเส้นทางการสมานฉันท์

ทัศนคติของผู้นำต่อการลดความแปลกแยก

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบ้านบกก เป็นสถานการณ์ที่ไม่รุนแรงมากนักแต่สะสมมายาวนาน จนทำให้คนในชุมชน ไม่รู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังที่คำตัน ชาวบ้านคนหนึ่งเล่าว่า “แต่ก่อนชาวบ้านก็อยู่ปกติ ไม่ได้ขัดแย้งมากมาย จะมีก็ช่วงเลือกตั้งแต่พอใครได้เป็นก็เจียบ ๆ ไป ไม่มีเหตุการณ์รุนแรง” แต่ในกลุ่มผู้นำได้ที่เฝ้าติดตามพัฒนาการของความสัมพันธ์ในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง จนนำมาสู่การเปลี่ยนประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน คือ ผู้ที่ไม่ใช่ลูกหลานบ้านบกกโดยแท้ แต่เป็นลูกเขย ที่มาอยู่ในหมู่บ้าน ดังคำของพ่อฉวีที่ว่า “เอาไก่

ปา มาเป็นไก่อบ้านมันสิแมนป” เป็นคำพูดที่บอกถึงการรักษาสถานะผู้นำต้องเป็นคนในเครือญาติดั้งเดิมเท่านั้นถึงจะเหมาะสมที่จะมาเป็นผู้นำหมู่บ้านรุ่นต่อไป

แต่การเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้น เมื่อพ่อฉวี คำหล้า ซึ่งเดิมเป็นคนหมู่บ้านอื่น มาเป็นเขยบ้านบก และมีแรงบันดาลใจที่ทำให้พ่อฉวี อยากที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เกิดจากตัวเองได้ประสบปัญหาไม่มีรถและคนที่ช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วยที่ต้องนำส่งโรงพยาบาล ความรู้สึกของตัวเองที่เป็นผู้ขาดโอกาสและเห็นเพื่อนบ้านร่วมชะตาเดียวกัน ทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่อยากช่วยเหลือเป็นแนวคิดหลักในการใช้ชีวิต และเป็นจุดเริ่มต้นของภาวะผู้นำ และการเสียสละด้วยใจอาสา ทำให้มีความสุขทุกครั้งที่ได้ช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่จำเป็น พ่อฉวีใช้คำว่า “สร้างความคิดนี้ขึ้นมา”

พ่อสุทิน ผู้ใหญ่บ้านบกตก หมู่ 1 อดีตข้าราชการเกษียณ ผู้เคยเป็นคนแปลกหน้าสำหรับชาวบ้าน “จากไก่อปา มาเป็นไก่อบ้าน” ในภาวะที่ชุมชนมีการแบ่งฝ่ายอย่างชัดเจน “พ่อมาอยู่ที่บ้านบกได้ 15 ปีแล้วแต่ก่อนเป็นครูพอเกษียณ ก็มาอยู่บ้านทำสวนเฉย ๆ เห็นว่าบ้านเมืองไม่ค่อยพัฒนามากนัก เราเองก็พอมีความรู้ พอไปร่วมงานหมู่บ้านก็ไม่ได้ถือตัว เขายกเดินท์ ผมงก็ยก มีผู้เฒ่าในหมู่บ้านมาขอให้ลงสมัครผู้ใหญ่บ้าน เขابอกว่าไม่ต้องทำอะไรจะช่วยเหลือเสี่ยงให้ ก็เลยลงสมัคร จนได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน”

ผู้นำอีกคน พ่อเสน่ห์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เคยเป็นแรงงานต่างถิ่นกลับมาแล้วอยากพัฒนาหมู่บ้าน แรงบันดาลใจที่สำคัญที่ทำให้พ่อเสน่ห์ลงเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล คือความไม่ศรัทธาในผู้นำคนเดิม ซึ่งจากคำบอกเล่าที่ว่า “อบต.สมัยก่อนค่อนข้างไม่เหมาะสม ไม่ใส่ใจกับการงานในหมู่บ้าน” ได้ช่วยเรื่องทุกข์สุขของชาวบ้าน พร้อมแสดงตนช่วยเหลือชาวบ้านได้ตลอดเวลา อยากให้คนในหมู่บ้านได้สิ่งที่ดี ๆ ทำสิ่งที่ดี ๆ เช่น เรื่องความสะอาดของหมู่บ้าน การลด ละ เลิกการพนัน

จากแนวคิดของผู้นำทั้งสามคนที่ไม่ได้อาศัยความเป็นเครือญาติเดิมในชุมชนมาเป็นปัจจัยหลักในการสนับสนุนตนให้ได้รับการยอมรับ แต่กลับเป็นการเฝ้าดูและมองพัฒนาการของหมู่บ้านและเสียสละประโยชน์ส่วนตนในการทำงานให้ความช่วยเหลือชาวบ้านที่มีปัญหาได้ ทำให้ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนภาพรณ และคณะ (2550) ผู้นำในปัจจุบันจะต้องมีความพร้อมทั้งฐานะและจิตใจ คือ ต้องมีงานมั่นคง ช่วยเหลือชาวบ้านได้เมื่อเดือดร้อน และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนร่วม ครอบครัวต้องเข้าใจและสนับสนุนได้

ปมแห่งความขัดแย้ง : การผลิตซ้ำทางความคิดที่ถูกสานต่อ การเข้าสู่ตำแหน่งของผู้นำรุ่นใหม่ นอกจากความเสียสละแล้ว การที่จะได้รับการคัดเลือกตั้งเป็นผู้นำหมู่บ้านเงื่อนไขของการได้มาคือต้องมีการซื้อเสียงจากชาวบ้าน เป็นสิ่งที่ผู้คิดจะลงสมัครต้องเตรียมการและเห็นว่ามีความจำเป็นที่ต้องใช้หากตนปรารถนาที่จะได้รับคัดเลือก โดยที่ต้นทุนในการสมัครแต่ละครั้งจะอยู่ที่ 50,000 - 100,000 บาท/ ครั้งแล้วแต่ใครจะจ่ายน้อยมากต่างกัน ถ้าจ่ายเท่ากัน การพิจารณาถึงคุณสมบัติต่าง ๆ ของผู้ลงสมัครถึงจะเป็นเหตุผลประกอบในการตัดสินใจลำดับถัดไป ภาพแบบนี้สะท้อนถึงค่านิยมการซื้อเสียงที่ถ่ายทอดกันมาจนทำให้ชุมชนเกิดความคุ้นชิน เห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาและจำเป็นต้องลงทุน ดังที่พ่อฉวี ผู้ใหญ่บ้านบ้านบก

ออก เล่าว่า “พ่อเคยลงสมัครแล้วไม่ได้รับการคัดเลือก ซึ่งช่วงหาเสียงหลายคนก็บอกว่าเราน่าจะได้ แต่ไม่ได้ใช้เงิน สมัยต่อมาพ่อก็ต้องใช้ไปเหมือนกันหมดไป สามหมื่นกว่าบาท จึงทำให้ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน”

เมื่อเข้ามาอยู่ในตำแหน่งผู้นำใหม่ กลุ่มที่ผิดหวังจากการเลือกตั้งที่ไม่พอใจ ความขัดแย้งก็ยังคงมีอยู่ เป็นการต่อต้านทางอ้อม คือ การตั้งกลุ่มนินทาในเครือญาติว่าผู้ใหญ่บ้านโกงเงินกองทุน

ซุ่มหักเลง : ผลของทางเดินสู่ตำแหน่งที่ไม่โปร่งใส ผู้อยู่เบื้องหลังของการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นในงานบุญต่าง ๆ เมื่อสืบสาวลงไปแล้ว กลุ่มผู้ที่เสียผลประโยชน์จากการเลือกตั้งผู้นำหมู่บ้าน มีการจ้างวัยรุ่นให้ไปทะเลาะกันในงานบุญ สร้างความปั่นป่วนให้ผู้นำชายหน้าดังที่พ่อสุทิน ผู้ใหญ่บ้านบอกตลก เล่าว่า “เวลามีงานบุญก็มีคนจ้างวัยรุ่นไปตีกันในงานให้หมอลำแสดงไม่จบ ทำให้คนไม่อยากร่วมงาน” แต่ผู้นำรุ่นใหม่มีกลวิธีที่สำคัญในการทำความเข้าใจกับชุมชนเมื่อมีประเด็นหรืองานใหม่ ๆ ในหมู่บ้านผ่านกระบอกเสียงที่ชุมชนมีอยู่เดิม คือปราชญ์ชุมชน

การสร้างการยอมรับในตัวผู้นำ : ให้ผู้เฒ่าหรือปราชญ์ชุมชนเป็นคนพาเดินกระบวนการสร้างความเข้าใจของคนในชุมชน เมื่อมีกิจกรรมของหมู่บ้านผู้นำจะไปปรึกษากับปราชญ์ชุมชนก่อนเสมอ เพื่อรับฟังข้อเสนอ ก่อนที่จะหารือกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ดังคำยืนยันของพ่อสอนเล่าว่า “ผู้นำจะให้ความสำคัญกับคนเฒ่าคนแก่ มีปัญหาอะไรก็จะมาปรึกษาพ่อ ถ้าผู้เฒ่าว่าไม่ดีก็ไม่เอา ถ้าบอกว่าถูกต้องเหมาะสม เขาก็เชื่อฟังและปฏิบัติตาม ทั้งอบต. ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ต่างก็ร่วมมือกันดี”

นอกจากการให้ความเคารพและให้ปราชญ์ชุมชนเป็นผู้อธิบายในชุมชนแล้ว กระบวนการที่ผู้นำหมู่บ้านใช้ในการสร้างความเข้าใจของสองหมู่บ้านคือการใช้เวทีของความไม่เป็นที่ทาง การเป็นจุดเชื่อมของสองหมู่บ้าน เริ่มจากการคุยกันผู้ใหญ่บ้านสองหมู่บ้าน โดยกลยุทธการลดตัวตนของผู้ใหญ่ไว้ ให้เกียรติผู้ใหญ่หมู่ 1 “อ้ายสิเดินตามน้อง ขอให้น้องพาเฮ็ด” เป็นการสร้างบรรยากาศการทำงานร่วมกันให้ดีขึ้นและเกิดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมชัดเจนในการทำงานร่วมกัน โดยแนวคิด “คนบ้านเดียวกัน ไม่แบ่งแยก” เพื่อไม่ให้ขัดแย้งกัน ถือเป็นข้อตกลงร่วมกันว่า งานที่จะพัฒนาหมู่บ้าน ทั้งงานวัด งานบ้าน งานโรงเรียน ต้องมาทำร่วมกัน เมื่อผู้ใหญ่บ้านทั้งสองหมู่บ้านเห็นด้วยกัน คณะกรรมการก็เริ่มฟัง ดังที่พ่อฉวีเล่าว่า “ร้านค้าชุมชน เราก็อย่าทำแข่งกัน เรามาใช้สิ่งที่มีอยู่ให้ได้ประโยชน์ร่วมกัน จากสองบ้านรวมเป็นหนึ่งเดียว การพัฒนาในหมู่บ้านก็เหมือนกัน ถนน ไฟฟ้าตรงไหนไม่สวยงามเราเดินไปพร้อมกันและช่วยเหลือกันไปเลย อย่าไปว่าแยกหมู่บ้าน แยกหมู่บ้าน มันจะเป็นการแตกแยก” ระดับความสัมพันธ์ของสองหมู่บ้านพัฒนาจากระดับบุคคลที่มาร่วมเป็นบางส่วน เป็นการประสานกันในระดับนโยบายของสองหมู่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้าน ทำให้ภาพของความร่วมมือมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยใช้กิจกรรมทางวัดที่เป็นการตักบาตร การทำความสะอาดหมู่บ้านในการขยายแนวร่วม การเป็นคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกัน ทั้งเยาวชน แม่บ้าน ร้านค้า

มาร่วมกัน แต่ก็ยังกลุ่มที่คอยโน้มน้าวให้คนในชุมชนเชื่อว่า ผู้นำคนใหม่มีความไม่โปร่งใสในการบริหารจัดการงบประมาณ จึงนำมาซึ่งการพัฒนากลวิธีในการทำให้เกิดความโปร่งใสที่เป็นรูปธรรมของผู้นำคนใหม่

ลดช่องว่างของความแปลกแยก : ความโปร่งใสของการจัดการประโยชน์ส่วนร่วม

เมื่อมีโครงการที่จะทำร่วมกัน ผู้นำจะประชาคมชาวบ้านเพื่อรับฟังและลงมติรับหรือไม่เมื่อรับแล้ว กระบวนการสรรหากรรมการก็จะใช้เวทีประชาคมให้ชาวบ้านได้เสนอรายชื่อผู้ที่เหมาะสม โดยเฉพาะคนที่ไม่เห็นด้วย ฟอสุทิน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 เล่าว่า “เมื่อได้งบประมาณพัฒนาน้ำดื่มสะอาดของหมู่บ้าน ได้ประชาคมเพื่อฟังความคิดเห็นของสองหมู่บ้าน แล้วเลือกกรรมการ คือคนที่ไม่เห็นด้วยเราก็บอกให้เป็นกรรมการ แล้วแบ่งบทบาทชัดเจน คือผู้ใหญ่บ้านจะไม่ได้เก็บเงินเลย อบต. เป็นผู้ไปเก็บค่ามิเตอร์น้ำ ผู้ช่วยเป็นผู้ตรวจสอบและเขียนบิล แล้วสม. จะไปเก็บเงินอีกที เมื่อได้เงินแล้วก็นำมาส่งการเงินลงบัญชีแล้วไปฝากที่ธนาคาร ทุกขั้นตอนทำบันทึกไว้หมด ในการประชุมประจำเดือน ก็ได้ชี้แจง ให้ชาวบ้านฟังเมื่อมีข้อสงสัยว่า ผู้ใหญ่บ้านโกงเงิน กรรมการจะชี้แจงแทนเอง เราไม่ต้องไปพูดเลย” ผู้นำใช้เวทีประชาคมคัดเลือกคณะกรรมการและแบ่งบทบาทกันอย่างชัดเจน และการทำบัญชี ก็ทำให้ชาวบ้านตรวจสอบได้ เป็นการลดข้อสงสัยในตัวของผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งตรงกับการศึกษาของสุรุณี ปัดไซสง และคณะ (2550) กล่าวว่า การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจทางการบริหารและการดำเนินกิจกรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม

เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีความสมานฉันท์ได้นั้นเริ่มต้นจากการที่ผู้นำรุ่นใหม่เห็นความสำคัญของการผลิตซ้ำของความขัดแย้งและความไม่โปร่งใสของการบริหารจัดการ ผลประโยชน์ส่วนร่วมทำให้มีแนวคิดที่จะเข้ามาเป็นผู้นำในการเปลี่ยนชุมชนให้มีความเข้าใจกันมากขึ้น ในตอนแรกได้รับการต่อต้านจากกลุ่มเครือญาติดั้งเดิม ที่จะทำให้ตนเองเสียประโยชน์หากญาติตนไม่ได้เป็นผู้นำ แต่ผู้นำรุ่นใหม่ก็มีรูปแบบการจัดการคืออาศัยศักยภาพของปราชญ์ชุมชนในการสร้างการยอมรับ อาศัยพลังของความไม่เป็นทางการในการสร้างแนวร่วมในการทำงาน การบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่โปร่งใส เป็นธรรม เน้นให้คณะกรรมการที่มาจากความหลากหลาย รับรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ส่งผลให้ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นในตัวของผู้นำรุ่นใหม่มากยิ่งขึ้น และเข้าร่วมในกิจกรรมขององค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่องจนทำให้ผู้นำ “จากไก่ป่าเป็นไก่บ้านอย่างสมบูรณ์”

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านบก เห็นได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบของพันธสัญญาที่มีต่อกันระหว่างผู้ที่ถูกเลือกตั้งและชาวบ้านที่เลือก ความสัมพันธ์เชิงพันธะสัญญาตั้งอยู่บนความต้องการทางการตลาด ซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่สร้างประชาสังคมและรัฐรองรับด้วยโครงสร้างอำนาจในการทำหน้าที่ผู้แทนด้วยเสียงข้างมาก เป็นความสัมพันธ์

เชิงอำนาจที่ผู้นำเป็นตัวแทนของรัฐกับชาวบ้านผู้เป็นพลเมืองต้องคำประกันและปฏิบัติต่อชาวบ้านในฐานะปัจเจกชนที่มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน (เกษียร 2542)

3. การสร้างเสริมสุขภาพที่ยั่งยืนต้องอาศัยความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและการพึ่งตนเอง

เมื่อความสัมพันธ์ของชุมชนมีความเข้าใจกันมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการประสานงานอย่างไม่เป็นทางการของผู้นำออกเยี่ยมบ้านทุกหลักคาเรือนเป็นประจำทำให้ข้อมูลข่าวสารเป็นไปด้วยความต่อเนื่องและชัดเจน เกิดกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีพัฒนาการกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

พ.ศ. 2542 ตั้งร้านค้าสวัสดิการชุมชน ก่อตั้งจากผู้ถือหุ้น 28 คน จากหมู่ที่ 6 แล้วขยายผลสู่สองหมู่บ้านปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 200 หุ้น มีเงินหมุนเวียนต่อเดือนประมาณ 50,000 บาท ทุกวันหมด มากกว่า 2 แสนบาท พ.ศ. 2543 ตั้งโรงสีชุมชน รับสีข้าวจากชาวบ้าน และมีสมาชิกที่ถือหุ้น ทั้งสองหมู่บ้าน มีเงินหมุนเวียน 20,000 บาท /เดือน พ.ศ.2550 ตั้งกองทุนผู้ป่วยภาพ เพื่อผลิตผู้ป่วยภาพ ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร เริ่มต้นมีสมาชิก 30 คน ปัจจุบันเพิ่มเป็น 100 คน มีเงินหมุนเวียนกว่า 2 แสนบาท ใน พ.ศ. 2551 เกิดโครงการหมู่บ้านสะอาด พัฒนาหมู่บ้านทั้งรั้ว ป้าย สุขาภิบาล โดยรวมกันทุกเดือน ทำที่ละจุดไปพร้อมกันทั้งสองหมู่บ้านไม่ได้แบ่งแยก พ.ศ. 2551 เริ่มจัดงานศพปลอดเหล้าและการพนัน จากที่เป็นหมู่บ้านที่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นหมู่บ้านที่เล่นการพนัน และเป็นนักดื่มสุรา ผู้นำเป็นแกนนำที่เข้มแข็ง ไปช่วยอธิบายกับเจ้าภาพและแขกที่มาร่วมงาน ทำให้ไม่มีเหล้าและการพนันในงานศพ ชุมชนก็รักกันเหมือนเดิม สามารถลดต้นทุนค่าเหล้าได้งานละ 3 – 4 หมื่นบาท และเกิดกลุ่มออกกำลังกาย ชาวบ้านร่วมลงหุ้นเพื่อซื้อเครื่องขยายเสียง มีสมาชิกที่มาประจำ 20 –30 คน ต่อวัน พ.ศ. 2552 ตั้งกองทุนน้ำดื่ม ผลิตน้ำกรองสะอาด ให้ชาวบ้านมาใช้บริการ ถึงละ 3 บาท จากที่ต้องซื้อถึงละ 12 บาทจากร้านค้าทั่วไป และเกิดแกนนำจิตอาสา ดูแลผู้ป่วยเรื้อรัง ออกเยี่ยมบ้าน และเจาะเลือดเพื่อตรวจหาระดับน้ำตาลในเลือด และไปรับยาแทนผู้ป่วย ดูแลสุขภาพเท่า ประเมินการใช้ยาของผู้ป่วยเรื้อรัง และใน พ.ศ. 2553 เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชน เงินจากผลกำไรในองค์กรชุมชน ที่กล่าวมาข้างต้น มาร่วมเป็นกองทุนสาธารณประโยชน์เพื่อใช้จ่ายในกิจกรรมส่วนรวมของหมู่บ้าน

พัฒนาการของโครงการองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้น ล้วนมีการบริหารจัดการที่คล้ายกัน คืองบประมาณเริ่มต้นมาจากการสนับสนุนของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ แล้วผู้นำก็ใช้ความไม่เป็นทางการร่วมกับการหารือกับกลุ่มปราชญ์ชุมชนก่อนการประชาคมหมู่บ้าน ในเวทีการประชาคมหมู่บ้านชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านเห็นด้วยก็ชวนให้ร่วมถือหุ้นเป็นสมาชิก สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของงบประมาณ อีกทั้งเป็นการเพิ่มทุนให้กับองค์กรชุมชนด้วย ด้านการบริหารมีคณะกรรมการและบัญชีรายรับรายจ่าย รับรู้ร่วมกัน ทั้งสองหมู่บ้าน และรายงานความคืบหน้าต่อที่ประชุมประจำเดือนทุกครั้งเพื่อการรับรู้ที่ทั่วถึงและโปร่งใสเป็นธรรมกับทุกฝ่าย

บทบาทของรัฐในการสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

จากพัฒนาการของ

โครงการต่าง ๆ ล้วนแต่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภายนอกเป็นทุนในการก่อสร้างระบบขึ้นมา แนวนโยบายและเงื่อนไขในการสนับสนุนที่ผ่านมาของรัฐมีลักษณะโครงการที่น่าสนใจอยู่ 2 ประการ คือ *ประการแรก* เป็นโครงการในลักษณะให้เปล่า ไม่มีการติดตาม แล้วแต่ชุมชนจะจัดการอย่างไร ผลกระทบของลักษณะเช่นนี้คือ เมื่องบประมาณหมดโครงการก็ปิดตัวลง เกิดปัญหาความไม่โปร่งใสในการบริหารจัดการ เช่น การใช้จ่ายขึ้นอยู่กับผู้นำหมู่บ้าน เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความแปลกแยกในชุมชนและเกิดการเสียดสีของผู้นำในการของบประมาณเพื่อมาบริหารจัดการเพียงลำพัง *ประการที่สอง* เป็นลักษณะโครงการที่มีเงื่อนไขการอนุมัติและการติดตาม อาทิ ต้องเป็นโครงการที่ประชาชนส่วนใหญ่ได้ประโยชน์ผ่านการประชาคมหมู่บ้าน มีความต่อเนื่องของการดำเนินการ ประชาชนมีส่วนร่วมบริหารจัดการ เงื่อนไขลักษณะนี้ เป็นนโยบายที่เอื้อให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และตัดสินใจร่วมกัน เป็นโอกาสที่จะทำให้ความต่อเนื่องของการดำเนินกิจกรรมมีสูง ประเด็นที่สำคัญคือ การสร้างกระบวนการตรวจสอบโดยชุมชนเอง จะทำให้การรับรู้ข้อมูลเป็นไปอย่างทั่วถึงและเท่าทัน ไม่ได้กระจุกอยู่ที่ผู้นำหมู่บ้านหรือคณะกรรมการเพียงฝ่ายเดียว

กลุ่มปฏีชีวิภาพอัดเม็ด : หนึ่งตัวอย่างของการสร้างองค์กรชุมชน

โครงการปฏีชีวิภาพอัดเม็ด ก่อร่างจากเวทีประชาคมชุมชนที่ต้องการลดค่าใช้จ่ายในการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพ หลักของชุมชน แต่ยังติดกับเรื่องผลกระทบที่จะมากหรือน้อยหากใช้ปฏีชีวิภาพ พ่อประมวล เลขาฯ กลุ่มปฏีชีวิภาพ เล่าว่า “เมื่อมีงบประมาณสนับสนุนในโครงการ SML ผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการได้ไปอบรมเรื่องการพัฒนาสูตรปุ๋ยอินทรีย์ ทำให้เห็นช่องทางที่จะจัดทำโครงการปฏีชีวิภาพได้ และนำเรื่องเข้าหารือในผู้นำสองหมู่บ้านก่อน คณะกรรมการทั้งสองหมู่บ้านเห็นด้วยและนำเข้าเวทีประชาคมหมู่บ้าน ที่ประชุมมีมติ ในการตั้งและให้จัดอบรมการผสมปุ๋ยสูตรต่างๆ คือใช้ปุ๋ยเคมีมาผสมเพื่อให้ได้คุณภาพตามชาวบ้านต้องการแต่ใช้สารเคมีในสัดส่วนที่น้อยลง ไม่เพียงแค่งบประมาณจากโครงการภายนอกเท่านั้น การให้ชาวบ้านได้ถือหุ้น ก็เป็นกลยุทธ์ในการสร้างความเป็นเจ้าของกิจการของชุมชนร่วมกันทำให้ความกระตือรือร้นที่จะทำงานร่วมกันมีมากยิ่งขึ้น คือให้มีระบบสมาชิกแล้วให้ถือหุ้นคนละ 100 บาท ทั้งสองหมู่บ้านเป็นสมาชิกร่วมกัน การส่งเสริมการใช้ปุ๋ย ช่วงแรก ได้มีการนำปุ๋ยที่ได้ไปแจกให้ชาวบ้านใช้กับผักสวนครัว ซึ่งได้ผลดี ก็เริ่มจำหน่าย ชาวบ้านก็มาซื้อไปใช้ ลันปีก็มีเงินปันผลกำไรให้อีกทาง”

กลยุทธ์การสร้างความเป็นเจ้าของกิจการและงบประมาณ ทำให้ชุมชนเข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งคณะกรรมการที่ดำเนินการด้วยความโปร่งใส ทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่น การประสานงานของผู้นำ 2 หมู่ที่ดีทำให้การรับรู้ข้อมูลเป็นเรื่องเดียวกัน สามารถรับผิดชอบแทนกันได้ กิจกรรมที่ได้รับการพัฒนาขึ้นใหม่ สอดคล้องกับการส่งเสริมสุขภาพของชุมชนมากยิ่งขึ้น จนเกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการสร้างองค์กรสวัสดิการชุมชนที่ส่งผลต่อการสร้างสุขภาพในชุมชนให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

บทบาทที่เปลี่ยนไปของทีมสุขภาพ

การส่งเสริมสุขภาพในชุมชน เดิมทีชุมชนเห็นว่าเป็นเรื่องของหมอที่สถานีนามัย ได้เปลี่ยนมุมมองใหม่เกิดขึ้นกับชุมชน คือ เห็นหมอ (อนามัย) ลงไปถึงชุมชน จากการจัดเวทีประชาคมสุขภาพ เป็นจุดเริ่มของการเชื่อมโยงบทบาทของสถานีนามัย โรงพยาบาล อบต. อสม. ปราชญ์ชุมชน ในการมองสถานการณ์สุขภาพชุมชนร่วมกัน เปิดมิติของการศึกษาชุมชน โดยชุมชนตนเอง จนทำให้เกิดกิจกรรมใหม่ ๆ ดังที่พ่อบ้าน วิสาพรหม ปราชญ์ชุมชนเล่าว่า “แต่ก่อนหมอก็ไม่ค่อยมาในหมู่บ้าน ถ้าไม่สบายก็ไปหาที่สถานีนามัย แต่ทุกวันนี้เปลี่ยนไป หมอมาประชาคมด้วยกัน มาออกเยี่ยมบ้าน มี อสม.มาเจาะเลือดที่บ้าน ดีหลาย” การใช้ชุมชนเป็นฐานเฝ้าระวังอย่างมีส่วนร่วมนั้นส่งผลต่อความตระหนักในการดูแลสุขภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเอง คุณจันทร์เพ็ญ เจ้าพนักงานสาธารณสุขชำนาญงาน เล่าว่า “บทบาทของสถานีนามัยก็เปลี่ยนไป ไม่ได้ตั้งรับเพียงอย่างเดียว การออกชุมชนเพื่อไปตรวจสุขภาพ ไปเยี่ยมบ้าน ทำให้ชาวบ้านเห็นแนวโน้มความเจ็บป่วยของตัวเอง เห็นว่าสำคัญและชวนกันออกกำลังกายและดูแลสุขภาพของตนเอง ไม่ได้ไปบอกว่าต้องออกกำลังกาย แต่ไปบอกว่าตอนนี้ คุณกำลังจะป่วยเป็นเบาหวาน ความดัน คุณจะอย่างไร แล้วแต่” นี่เป็นมุมมองที่สำคัญของการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน คือ การทำให้ชุมชนเห็นข้อมูลสุขภาพของตนเองที่แท้จริง ผลกระทบที่จะตามมา แล้วกิจกรรมต่าง ๆ ให้ชุมชนเป็นคนเลือกที่จะทำอย่างไร ไม่สั่งการ ไม่ไปจัดตั้ง กระบวนการเช่นนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเป็นแนวทางที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน โดยชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการโดยแท้

กองทุนสวัสดิการชุมชน จุดเปลี่ยนของการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชน

แนวคิดการสร้างกองทุนสวัสดิการชุมชน มาจากที่ผู้นำหมู่บ้านเห็นถึงการดำเนินการขององค์กรชุมชนที่มีความต่อเนื่องของสมาชิกและผลกำไร เห็นว่าแต่ละองค์กรก็ตอบสนองเฉพาะสมาชิกที่ถือหุ้นขององค์กรนั้น เช่น ร้านค้าก็แบ่งเงินปันผลให้เฉพาะคนที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่ในภาพรวมของหมู่บ้านยังมีกลุ่มคนและกิจกรรมที่ไม่สามารถเข้าถึงงบประมาณการพัฒนาหมู่บ้านได้ ซึ่งพ่อสุทิน ผู้ใหญ่บ้าน ได้อธิบายถึงความสำคัญของกองทุนสวัสดิการชุมชนว่า เป็นความคิดที่จะนำผลกำไรที่ได้จากกลุ่มต่าง ๆ มาพัฒนาหมู่บ้านในภาพรวม เช่น การทำความสะอาดหมู่บ้าน สนับสนุนอุปกรณ์กีฬาให้เยาวชน การเยี่ยมบ้านผู้ป่วย ให้ชาวบ้านได้กู้ยืมฉุกเฉินเมื่อมีงานศพ สนับสนุนเครื่องขยายเสียงเพื่อกลุ่มออกกำลังกาย และอื่น ๆ ที่ชาวบ้านเห็นว่าจำเป็น ผ่านการประชาคมหมู่บ้านร่วมกัน ทำให้กิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพที่เป็นตามความต้องการของหมู่บ้านได้รับการตอบสนองและสนับสนุนจากเงินทุนของชุมชนอย่าง

บทสรุป

ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อการฟื้นคืนความสมานฉันท์ในชุมชน ที่จะส่งผลต่อการสร้างเสริมสุขภาพ ดังต่อไปนี้

มูลเหตุสำคัญของความขัดแย้งในชุมชน มูลเหตุสำคัญของความขัดแย้งในชุมชน เกิดขึ้นจากผลประโยชน์ทับซ้อนของการเมืองท้องถิ่นผู้สูญเสียผลประโยชน์ ความไม่โปร่งใสของการบริหารจัดการองค์กรชุมชน ทำให้เกิดความแปลกแยกทางกายภาพ คือการแยกหมู่บ้าน ความแปลกแยกของความศรัทธาและความแปลกแยกของผลประโยชน์

การปรับทัศนคติของผู้นำต่อการลดช่องว่างของความแปลกแยก การผู้นำมีเป้าหมายที่อยากทำเพื่อชุมชน ให้ได้รับการดูแลจากผู้นำ พร้อมแสดงตนช่วยเหลือชาวบ้านตลอดเวลา อยากให้คนในหมู่บ้านได้สิ่งที่ดี ๆ ทำสิ่งที่ดี ๆ การสร้างรายได้ของคนในหมู่บ้าน การลด ละ เลิกการพนัน ล้วนเป็นแผนกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านที่สำคัญ ผู้นำคิดเชิงบวก การคิดของผู้นำที่คิดและทำเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนที่พัฒนาได้ส่วนหนึ่งคือการคิดเชิงบวกของผู้นำ แสดงความพร้อมในการทำงานของตนเองเพื่อชาวบ้าน อีกทั้งสร้างพื้นที่ในการเยียวยาผู้ที่เสียผลประโยชน์ ในรูปแบบของการให้อำนาจ เช่น การให้เสนอเป็นคณะกรรมการ เป็นผู้ตรวจสอบ เป็นต้น

พลังเวทีความไม่เป็นทางการ : จุดเชื่อมของการทำความเข้าใจและขยายเครือข่ายในชุมชน ระดับความสัมพันธ์ของสองหมู่บ้านพัฒนาจากระดับบุคคลที่มาร่วมเป็นบางส่วน เป็นการประสานกันในระดับนโยบายของสองหมู่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้าน โดยการลดตัวตนของผู้นำ โดยการประสานแบบไม่เป็นทางการ เช่น การกินข้าว ไปวัด เป็นการสร้างบรรยากาศการทำงานร่วมกันให้ดีขึ้นและเกิดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมชัดเจนในการทำงานร่วมกัน โดยแนวคิด “คนบ้านเดียวกัน ไม่แบ่งแยก”

ความโปร่งใสของการจัดการประโยชน์ส่วนร่วม : ใ้บทบาทและความไว้วางใจของคณะกรรมการที่หลากหลายทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน เมื่อผู้นำพบปะบ่อยขึ้น เห็นแนวทางและเป้าหมายที่อยากให้อาสาสมัครหมู่บ้านเป็นหนึ่งเดียวกัน และใช้กิจกรรมทางวัดที่เป็นการดักบาตร การทำความสะอาดหมู่บ้านในการขยายแนวร่วมในการเป็นคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกัน ใช้การประชาสัมพันธ์ชาวบ้านเพื่อรับฟังและลงมติรับหรือไม่ เมื่อรับแล้ว กระบวนการสรรหากรรมการก็จะใช้เวทีประชาคมให้ชาวบ้านได้เสนอรายชื่อ แบ่งบทบาทกันอย่างชัดเจน และการทำบัญชี ก็ทำให้ชาวบ้านตรวจสอบได้ เป็นการลดข้อสงสัยในตัวผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้าน

การสร้างเสริมสุขภาพที่ยั่งยืนต้องอาศัยความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและการพึ่งตนเอง เมื่อความสัมพันธ์ของชุมชนมีความเข้าใจกันมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการประสานงานอย่างไม่เป็นทางการของผู้นำ ออกเยี่ยมบ้านทุกหลักคาเรือนเป็นประจำทำให้ข้อมูลข่าวสารเป็นไปด้วยความต่อเนื่องและชัดเจน ทำให้เกิดกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง พัฒนาการกลุ่มต่าง ๆ กลยุทธ์การสร้างความเป็นเจ้าของกิจกรรม ทำให้ชุมชนเข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง

คณะกรรมการที่ดำเนินการด้วยความโปร่งใส ทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่น การประสานงานของผู้นำ 2 หมู่ที่ดีทำให้การรับรู้ข้อมูลเป็นเรื่องเดียวกัน เมื่อระบบเศรษฐกิจของชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ การก่อเกิดกิจกรรมที่ได้รับการพัฒนาขึ้นใหม่ สอดคล้องกับการส่งเสริมสุขภาพของชุมชนมาอย่างขึ้นและมีความต่อเนื่อง

บทบาทภาครัฐต่อการส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง เป็นรูปแบบที่ส่งเสริมให้ชุมชนได้เป็นเจ้าของโครงการ โครงการที่มีเงื่อนไขการอนุมัติและการติดตาม อาทิ ต้องเป็นโครงการที่ประชาชนส่วนใหญ่ได้ประโยชน์ ผ่านการประชาคมหมู่บ้าน มีความต่อเนื่องของการดำเนินการ มีการถือหุ้น ประเด็นที่สำคัญคือ การสร้างกระบวนการตรวจสอบโดยชุมชนเอง จะทำให้การรับรู้ข้อมูลเป็นไปอย่างทั่วถึงและเท่าทัน ไม่ได้กระจุกอยู่ที่ผู้นำหมู่บ้านหรือคณะกรรมการเพียงฝ่ายเดียว ในส่วนของทีมสุขภาพ บทบาทการส่งเสริมให้ชุมชนเห็นข้อมูลสุขภาพของตนเองเป็นส่วนสำคัญจะทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักในการดูแลสุขภาพและร่วมสนับสนุนในกิจกรรมที่ชุมชนต้องการ ไม่ต้องจัดตั้ง สังกการ แต่ใช้ประสังคมเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ทีมสุขภาพควรศึกษาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและเศรษฐกิจเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเข้าไปร่วมสนับสนุนและต่อยอดกิจกรรมด้านการสร้างเสริมสุขภาพที่ตรงกับความต้องการและบริบทของแต่ละชุมชน
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงานให้กับกลุ่มผู้นำชุมชนในประเด็นทัศนคติต่อการพัฒนาชุมชน ความโปร่งใสในการบริหารจัดการ การจัดสวัสดิการชุมชน เพื่อเป็นการขยายผลอย่างต่อเนื่อง
3. การที่ชุมชนสามารถพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนได้เอง สามารถเชื่อมโยงกับนโยบายการพัฒนาแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ และกองทุนสุขภาพชุมชน ซึ่งภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนจะมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นนอกเหนือจากงบประมาณของภาครัฐที่จะสนับสนุนเท่านั้น
4. หมู่บ้านที่จะมีการขยายการปกครองหรือแยกหมู่บ้านควรมีการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร ความร่วมมือ ความสัมพันธ์หลังการแบ่งแยกจะเป็นการลดมูลเหตุสำคัญของความขัดแย้งในอนาคตได้
5. ควรมีการศึกษาการฟื้นคืนความสมานฉันท์โดยใช้พลังของความไม่เป็นทางการและการจัดการผลประโยชน์ที่โปร่งใสเป็นธรรม ในระดับองค์กร เช่น ระหว่างหน่วยงานในโรงพยาบาล ชุมชนเมือง โดยการพัฒนาเป็นเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เห็นผลที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

- เกษียร เตชะพีระ. (2542) . แบบวิถีอำนาจไทย : ข้อคิดว่าด้วยความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกี่ยวข้อกับสาธารณสุขในสังคมไทย. ใน จากวิกฤติเศรษฐกิจสู่ประชาสังคม ปี 2542 นิพนธ์ พัวพงศกร (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2550). สันติ – สุขภาวะ สันติวิถีกับการจัดการความขัดแย้งในระบบสุขภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2551). วัฒนธรรม สุขภาพ กับการเยียวยา : แนวคิดทางสังคมและมานุษยวิทยาการแพทย์. นนทบุรี : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2552). พลวัตสุขภาพกับการพึ่งตนเอง ภาคชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- นภาพร หะวานนท์ และคณะ. (2550). ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. (2541). วัฒนธรรมไทยหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด
- พัชรี ลิโรตมและทวิดา กมลเวชช. (2543). ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2546). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- พรนพ พุกกะพันธุ์. (2542). การบริหารความขัดแย้ง. กรุงเทพฯ : เพ็ชรสกุล.
- ทัศนีย์ สุมาลย์. (2552). แนวทางหน่วยบริการปฐมภูมิร่วมสร้างสุขภาวะชุมชนเพื่อรองรับนโยบายโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล. กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ.
- ลีลาภรณ์ บัวสาย. (2549). เศรษฐกิจพอเพียง ร่วมเรียนรู้ สานข่าย ขยายผล. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.